

Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Saksbehandler: Espen Hernes
Direkte tlf.: 23 11 75 68

Vår ref.: 05/714-
Deres ref.: 2005/04091
KU/KU3 MNO:akv

Vår dato: 08.03.2006
Deres dato: 02.12.2005

Vurdering av søknad om støtte til nybygg for Bergkunstmuseet i Stjørdal

ABM-utvikling viser til brev fra Kultur- og kirkedepartementet, der ABM-utvikling bes om ”en vurdering av museumsplanene. Vi ber ABM-utvikling særskilt se på det foreslåtte samarbeidet mellom museet og kulturminneforvalterne NTNU/Vitenskapsmuseet og Nord-Trøndelag fylkeskommune og formen for dette samarbeidet; romprogrammet for den planlagte museumsbygningen; organisering av eierskap og drift og driftsbudsjettet, jf. kap. 6, 7, 8 og 9 i vedlagte rapport. Det er ønskelig om ABM-utvikling også vurderer prioritet av disse planene i forhold til byggeplanene for bergkunstsenter i Alta og Flora.”

KORT OM SØKNADENS INNHOLD OG FORMÅL

Søknaden gjelder realisering av et museumsbygg for Bergkunstmuseet i tilknytning til helleristningsfeltet på Leirfall i Hegra. Planene er en videreutvikling av etableringen av Bergkunstmuseet som del av konsolideringen Stiklestadmuseene. Søknaden baseres på utredningen ”Bergkunstmuseet – det magiske berget” fra oktober 2005, i regi av Stiklestadmuseene og Stjørdal kommune. Det er inngått en intensjonsavtale mellom museet og NTNU/Vitenskapsmuseet om samarbeid, og det er også lagt ved en partnerskapsavtale mellom museet, NTNU, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Stjørdal kommune om arbeidsdeling og videre satsing på bergkunst i Trøndelag (det legges opp til at også Sør-Trøndelag kommer med etter hvert). Nord-Trøndelag fylkeskommune har utarbeidet en ”Handlingsplan for bergkunst”.

Totalrammen for etableringen av nytt Bergkunstmuseum i Stjørdal er beregnet til 48 mill. kroner, inkludert oppbygging av utstillinger, med følgende planlagt fordeling av finansieringen: Staten 19,2 mill. (40 pst), fylkeskommunen 14,4 mill., kommunen 8,9 mill. og sponsorer 5,5 mill. kroner. I rapporten nevnes at finansieringen er avklart med Stjørdal kommune, og at Nord-Trøndelag fylkeskommune har gjennomført de første bevilgningene til museet. I protokoll fra møte 3.1.2006 i fylkesrådet står det at ”Nord-Trøndelag fylkeskommune skal ha som mål å være med i spleiselaget maks. 30 % av en akseptabel total kostnad”.

Det foreligger et romprogram, men det er ikke utarbeidet tegningsmateriale. Drift av museet vil være en del av Stiklestadmuseene, og Stjørdal kommune vil ivareta eierskapet. Bygget er tenkt plassert i nær tilknytning til Leirfallfeltet, med formidling av dette. Leirfallfeltet er et viktig og betydelig felt på ca. 400 kvm, og ligger 12 km øst for E 6 og rett ved E 14 til Sverige. Museet skal også fungere regionalt som utgangspunkt for skjøtsel, tilgjengelighet og formidling av bergkunst i Nord-Trøndelag generelt.

Romprogrammet utgjør et samlet areal på 1160 kvm. Byggekostnad pr. kvm er beregnet til kr. 25000. I samlet kostnad på 48 mill. kroner er det inkludert utstillinger og formidling inne og ute. Det planlegges 300 kvm til faste utstillinger, og 50 kvm til hhv. skiftende utstillinger og aktivitetsrom. Det legges vekt på areal til butikk (100 kvm) og kafé (200 kvm). I planene er det skissert 10 kontorer, både til fast personale og prosjektaktivitet/gjesteforskere.

Det planlegges helårs drift, med et kalkulert besøkstall på 43.000 betalende, med en gjennomsnittlig billettpris på kr. 62,50. Hver besøkende budsjetteres å legge igjen kr. 35,- i butikk og kr. 30,- i kafé. Driftsorganisasjonen skisseres til 6,5 faste årsverk til museet og 2,5 årsverk til næringsdrift. Det opereres med to hele arkeologstillinger ved siden av daglig leder for museet og en markedsansvarlig. Det budsjetteres med driftsinntekter på totalt 6,7 mill. kroner pr. år, av dette et offentlig museums-tilskudd til drift på 1,1 mill. kroner. Staten forventes å bidra med 60 pst, altså kr. 650.000 pr. år.

ABM-UTVIKLINGS VURDERINGER

I forbindelse med vurderingen har ABM-utvikling v/Espen Hernes vært på befaring med samtaler i Stjørdal 24. januar og tilsvarende i Vitlycke (Tanum/Sverige) 23. februar.

Utgangspunkt og forankring

Bergkunsten i Nord-Trøndelag/Midt-Norge er omfangsrik og viktig, og utgjør over 20 pst av det som er kjent av ristninger på landsbasis. Feltene har en rik variasjon av figurer og motiver, og ligger spredt på mange felt over hele regionen.

Søknaden er svært godt forankret lokalt og regionalt, og det er også etablert en god dialog for framtidig samarbeid med NTNU/Vitenskapsmuseet. Samlet gir dette et godt utgangspunkt, ved at alle relevante aktører er motivert og innstilt på å ta del i det videre arbeidet med etablering av bygg og samordning av arbeidsoppgaver knyttet til bergkunsten.

Utredningen som ligger til grunn for søknaden er gjennomarbeidet, og gir god innsikt i bakgrunn og målsetting for prosjektet. Styrken ligger både i en entusiastisk tilnærming til temaet, samtidig som det foretas en rekke vurderinger som virker gjennomtenkte. Den har imidlertid også noen punkter som ABM-utvikling ser behov for å problematisere, noe vi kommer tilbake til nedenfor.

Ambisjonsnivået på utbyggingen i Stjørdal ligger grovt beskrevet på bortimot det dobbelte av planene i Ausevik, og er omtrent på samme nivå som Vitlycke museum i Tanum, Sverige, der området har status som World Heritage Site. I diskusjonen om bergkunstetableringer i Norge vil vi kort gi en beskrivelse av Vitlycke museum: 35.000 besøkende betaler inngang til utstillinger, av et samlet besøk på 100.000; museet har 6-7 faste årsverk, i sommerhalvåret 20 årsverk med formidling av 4 felt med helleristinger; museet er stengt i vinterhalvåret for ordinært besøk; drift ligger på ca. 7 mill. SEK; kafedrift gir et lite underskudd, butikk et overskudd på ca. kr. 400.000 av total omsetning på 1,2 mill. kroner; bygget kostet ved etablering i 1998 ca. 40 mill. SEK med innhold, og er på 1400 kvm, med 350 kvm utstillinger samt sal for bildespill.

Organisering, lokalisering

Bergkunstmuseet i Stjørdal er tenkt organisert som en del av Stiklestadmuseene. I tråd med museumsreformen er dette en riktig integrering, og et samlet miljø bør gi bergkunstmuseet en tilstrekkelig sterk institusjonell basis både faglig og økonomisk-administrativt, og vil gi et bedre grunnlag for å kunne kople forvaltning, bevaring, forskning og formidling i et samlet perspektiv.

Eierskapet er planlagt lagt til Stjørdal kommune, noe som tilsvarer den modellen de fleste konsoliderte museene med felles driftsorganisering har lagt seg på.

Søknaden legger opp til et nytt bygg lokalisert i tilknytning til Leirfall-feltet, i kort avstand fra dagens museum i Stjørdal. Etter de signalene ABM-utvikling fikk på befaringen synes det ikke som en mulig samlokalisering har vært en aktuell problemstilling, blant annet på bakgrunn av ønsket om nærhet til de to ulike arenaene (helleristningsfeltet / området ved Stjørdal museum). ABM-utvikling ser argumentene for dette, men vil likevel mene at det kan være mer rasjonelt med samling av alt personale i et nybygg på Leirfall. Dette har også sammenheng med hvilke eventuelle behov for areal som planlegges ved Stjørdal museum. ABM-utvikling mener søknaden burde inneholdt en samlet framstilling av behov både ved det nye Bergkunstmuseet og dagens Stjørdal museum.

Formidling, helårsdrift

ABM-utvikling vil understreke behovet for bedre formidling av bergkunst på utvalgte steder i landet, noe vi har pekt på i våre tidligere høringer om Alta og Ausevik. Bergkunst har et stort formidlingspotensial, og god tilrettelegging vil derfor bidra økt forståelse og entusiasme for forhistorie og kulturarv.

Et viktig argument for styrkingen av formidlingen ved et utvalg områder for bergkunst er den slitasten en ukontrollert tilgjengelighet innebærer. Ved å tilrettelegge og kanalisere publikumsflyt og informasjon vil det være mulig å formidle bergkunsten uten at den samtidig utsettes for unødig nedbryting. Alta er et godt eksempel på dette, med god tilrettelegging og 70.000 besøkende pr. år.

Søknaden er relativt generell i beskrivelsen av utstillinger og formidling av uteområdet. Samtidig skisseres interessante temaer for oppbyggingen, og samarbeidet med kompetansen ved NTNU bør gi grunnlag for en faglig godt forankret formidling. Planlagt areal på drøyt 300 kvm til utstillinger virker som en fornuftig disponering, med både faste og temporære utstillinger, aktivitetsrom og mulighet for bildespill eller annet audiovisuelt program. ABM-utvikling kunne ønsket en mer konkret vurdering av utendørs formidling, for eksempel belysning om natten, nattsafari med mer.

En av utredningens styrker er gjennomgangen av målgrupper og besøkspotensial i forhold til 3 ulike segmenter; hjemmemarked, reiselivsmarked og kurs- og konferansemarked. Utredningen skisserer et besøk på 43.500 betalende, basert på detaljerte prognoser. ABM-utvikling mener at beliggenhet og nærhet til Trondheim og to europaveier bør gi grunnlag for et godt besøk, men vi vil allikevel mene at anslaget kan være noe i overkant som stabilt nivå etter at nyhetens interesse har avtatt. Dette er selvfølgelig også avhengig av utforming, innhold og kvalitet i det som eventuelt etableres. Vitlycke museum har i dag altså 35.000 betalende besøkende til utstillinger og bildespill, etter at tallet lå på 75.000 første år etter åpningen i 1998.

En svakhet i utredningen er mangel på diskusjon av betalende besøkende i forhold til totalt antall besøkende til uteområdet. På Vitlycke museum er det i dag 100.000 besøkende totalt, hvorav 35.000 er betalende. Det er ikke aktuelt å ta betaling for besøk av uteområdet, og derfor bør også Stjørdal kalkulere med et antall besøkende som ikke løser billett men som kan legge igjen penger i butikk og kafé. Bevissthet om dette er viktig, og kan innvirke på strategiene for vektlegging av utstilling, butikk og kafé.

Søknaden legger opp til at museum og utstillinger er ordinært åpne hele året for publikum. ABM-utvikling er skeptisk til dette, i forhold til kostnader til å drive utstillinger, butikk og kafé i perioder der besøket vil være svært marginalt. Et alternativ er å vise museet etter nærmere avtale i vinterhalvåret. Et ordinært helårsåpent museum innebærer at innendørs formidling må ha et omfang og en kvalitet som gir grunnlag for besøk i perioder der uteområdene er utilgjengelige, noe ABM-utvikling mener er et for sterkt ambisjonsnivå; innendørs formidling bør primært ses i sammenheng med uteområdet og den tiden av året dette er tilgjengelig.

Personale, kompetanse

Søknaden legger opp til en relativt stor helårs organisasjon, med 9 faste årsverk, fordelt på 6,5 til museet og 2,5 til næringsdriften. ABM-utvikling har ovenfor stilt spørsmål ved om det bør legges opp til helårsåpent museum for publikum, noe som vil innvirke på behovet for helårs personale til næringsvirksomhet. Vi mener også at behovet for to arkeologstillinger i tillegg til daglig leder og øvrig personale i for liten grad er argumentert for.

Samtidig mener vi det er tatt lite høyde for behovet for ekstra personale i sommerhalvåret til guiding osv. Samlet mener ABM-utvikling at utredningen burde lagt noe mer vekt på museet som formidlingsarena og tilrettelegger av uteområdet i den sesongen dette er tilgjengelig, og nedtonet vektleggingen av fast arkeologisk personale innenfor den driftsrammen som er skissert i utredningen. Et annet spørsmål er om fylkeskommunen ønsker å bruke driftsmidler direkte til museet til arkeologstilling for oppgaver i fylkeskommunal regi, noe som ikke kommer tydelig fram verken i utredningen eller fylkeskommunens handlingsplan.

Økonomi drift

Utredningen beregner driftsinntekter på 6,7 mill. kroner pr. år. Samlet legges det opp til et besøk på 43.500 betalende, med en inntjening på kr. 127,50 pr. besøkende til billett/butikk/kafé på hhv. 62,50/35/30. Vi har ovenfor pekt på at tallet for betalende besøkende til utstillinger kan synes noe høyt, blant annet på bakgrunn av at en stor del av de besøkende ikke nødvendigvis vil løse billett. Også tallene for butikk og kafé bør sannsynligvis nedjusteres noe, de ligger i overkant av det for eksempel Alta har i sommerhalvåret. Et poeng her er at hjemmemarkedet (skoler, lokal- og regionmarked) er trukket fram i utredningen, noe som er positivt, men som også er et marked som tradisjonelt legger igjen noe mindre enn turister gjør.

Vi etterlyser et driftsoppsett som inkluderer midler fra den regionale kulturminneforvaltningen og arbeidet med bergkunst, noe som beskrives nærmere i punktet nedenfor om samordning og samarbeid.

ABM-utvikling vil påpeke at driftsbudsjettet synes å operere med en høy prosentandel lønn og bundne utgifter, noe som gir lite rom for utvikling og aktivitet i museet.

Investering, volum og romprogram

Det foreligger et romprogram innenfor en total ramme på 1160 kvm. ABM-utvikling mener foreliggende planer gir et godt utgangspunkt for videre arbeid, samtidig som vi mener de kan nedtones noe. Blant annet mener vi at 10 kontorer er i overkant ut fra den aktiviteten som skisseres og det volumet det samlet er til oppgavene knyttet til bergkunst, fordelt på fylkeskommunen, landsdelsmuseet og Bergkunstmuseet.

Ut over romprogrammet gir ikke det foreliggende materielt grunnlag for vurdering av bygningen. ABM-utvikling vil nevne at det i det videre arbeidet er viktig med en avklaring av ambisjonene i forhold til utstillinger; dersom det er aktuelt med faste og temporære utstillinger med originalt materiale, for eksempel arkeologiske gjenstander, så vil dette sette krav til klimatisering og sikring.

Samordning og samarbeid om bergkunsten; Riksantikvaren/fylkeskommunen/landsdelsmuseum

ABM-utvikling får opplyst fra Riksantikvaren at det i 2006 bevilges ca. 7,5 mill. kroner til arbeidet med bergkunst, til regionforvaltningen, dokumentasjon, FOU, metodeutvikling, kompetanseutvikling

og formidling. Av dette beløpet går en mindre del (ca. 1,5 mill.) til fylkeskommunene etter søknad fra disse, for disponering til skjøtsel og tilrettelegging.

Arbeidet med bergkunst betinger et nært samarbeid mellom Riksantikvaren, fylkeskommunene og landsdelsmuseene. Det er pekt på at utarbeiding av skjøtseltiltak, iverksetting og formidling av feltene ikke har fungert godt nok. I lys av dette legges det opp til at andelen som disponeres av fylkeskommunene til denne type tiltak skal økes i årene som kommer. Det er derfor et meget godt utgangspunkt at de relevante miljøene har inngått et nært samarbeid om disse spørsmålene. I fylkeskommunens "Handlingsplan for bergkunst" omtales dette samarbeidet, samt museets arbeid knyttet til bergkunst. Det legges opp til at Bergkunstmuseet skal brukes til oppgaver innen skjøtsel og formidling i hele Trøndelagsområdet, noe som er positivt og bør være en forutsetning for etablering og oppbygging av kompetanse.

ABM-utvikling mener samtidig at både handlingsplanen og søknaden i for liten grad er tydelig på hvilke oppgaver og hvilken økonomi som koples til museet i forhold til regionforvaltningens midler og strategier. Handlingsplanen opererer med et svært lavt beløp til årlig skjøtsel og vedlikehold i fylket. Samtidig skisserer den at regionen burde få 20 pst av sentrale midler til skjøtsel og formidling, som beregnes til kr. 500.000 av en total ramme på 2,6 mill. kroner. I tillegg vises det til mulige midler også fra fylkeskommunene til denne type tiltak. Problemet er at disse midlene ikke synes å være integrert i utredningens oppsett av driftsinntekter, der det er beregnet to arkeologstillinger i tillegg til daglig leder og markedsansvarlig. Når fylket i oppfølgingen av bergkunstprosjektet vil disponere betydelige midler fra Riksantikvaren samt egne midler til skjøtsel og formidling av bergkunst, burde dette vært bedre koplet til oppgaver og personale ved Bergkunstmuseet. Dette vil ikke være ordinære driftsmidler, men likevel utgjøre forutsigbare midler til kjøp fra fylkeskommunen til tjenester utført av personale ved Bergkunstmuseet

På dette punktet vil ABM-utvikling etterlyse en bedre gjennomgang.

ABM-UTVIKLINGS OPPSUMMERING AV SØKNADEN

ABM-utvikling mener tema og kopling til Stiklestadmuseene danner et godt utgangspunkt for en etablering av Bergkunstmuseet i Stjørdal. Utredningen som danner grunnlaget for søknaden er gjennomarbeidet, og strategigruppen som knyttes til planene er bredt sammensatt av personer fra forvaltning og næringsliv. Samlet gir dette inntrykk av et prosjekt som er godt forankret regionalt og lokalt og som drives med stor entusiasme.

De foreliggende planene virker realistiske, samtidig som ABM-utvikling har pekt på at det bør være mulig å gjennomføre et godt prosjekt med en noe redusert investeringsramme.

Når det gjelder drift savner vi en bedre gjennomgang av økonomi og oppgaver relatert til den regionale forvaltningen av bergkunst, noe som også burde vært diskutert i forhold til budsjetterte driftsmidler.

Generelt vil vi også mene at prosjektet bør dreies noe mer i retning av sesongbasert formidling, med en vektlegging av uteområdet og innendørs utstillinger som bygges opp med dette for øye.

PRIORITERING AV PLANENE I ALTA, AUSEVIK OG STJØRDAL

I oversendelsen ber KKD avslutningsvis om at ABM-utvikling vurderer "*prioritet av disse planene i forhold til byggeplanene for bergkunstsenter i Alta og Flora*".

ABM-utvikling vil legge vekt på at bergkunst har både en lokal, regional og nasjonal dimensjon, og vi vil se det som ønskelig at bergkunst på en bedre måte kan tilrettelegges og formidles med kvalitet på

noen utvalgte steder i landet. Vi vil i den forbindelse vise til vår vurdering av et bergkunstsenter i Alta datert 31.12.2004: *"ABM-utvikling mener det nå bør vurderes om Alta Museum skal innta rollen som ansvarlig for et nasjonalt nettverk for formidling og tilrettelegging av bergkunst. I dette nettverket vil også andre sentrale områder for bergkunst kunne inngå, for eksempel miljøer og konsoliderte museer knyttet til bergkunst i Østfold, Ausevik og Stjørdal. Nettverket vil bidra til å samordne miljøene og styrke formidlingsarbeidet, og ha både et nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Både landsdelsmuseene og aktuelle fylkeskommuner bør ta del i nettverket, som sentrale aktører og premissleverandører"*.

Det er avgjørende at denne type arenaer knyttes nært til forvaltningen av bergkunst som gjøres i regi av Riksantikvaren, fylkeskommunen og landsdelsmuseene. Samlet vil vi peke på behovet for en kritisk gjennomgang av volumet på fast ansatt arkeologisk personale knyttet til skjøtsel og formidling av bergkunst, i forhold til de midler som regionforvaltningen har til disse oppgavene og i lys av den kompetansen landsdelsmuseene sitter med. Dette gjelder spesielt Alta og Stjørdal.

Alta er i dag et etablert museum, med god utendørs formidling, innendørs arealer til utstillinger og 70.000 besøkende i året. Behov for utbyggingen baseres på utvikling av verdensarven, ytterligere formidling og regionale oppgaver knyttet forvaltning av bergkunst. ABM-utvikling ser helt klart behovet for noe økt areal og drift, men vi er skeptiske til hvor mye nytt areal som er nødvendig for å ivareta den formidlingen og de oppgavene som er skissert i planene i Alta.

De to andre prosjektene er foreløpig på idéstadiet. Stjørdal har en svært god lokal og regional forankring, og har et større potensial enn Ausevik i forhold til besøk og aktivitet. Samtidig har prosjektet foreløpig ikke kommet med skisser til utforming av bygg og område rundt. Ausevik er et mindre prosjekt, og virker i dag noe mer uklart mht. til lokal og regional finansiering. Samtidig vil vi peke på at Ausevik søker om statlig finansiering på 8,5 mil. kroner, i forhold til 19,2 mill. i Stjørdal og 30 mill. i Alta.

I lys av dette vil ABM-utvikling understreke at det vil være positivt med en realisering av alle disse prosjektene, med visse justeringer og eventuelt reduserte prosjekter som vi har pekt på i våre høringer. Samlet vil ABM-utvikling oppsummere følgende prioritering:

1. Alta
2. Stjørdal
3. Ausevik

Med vennlig hilsen

Jon Birger Østby
direktør

Randi Ertesvåg
avdelingsdirektør

Kopi:
Nord-Trøndelag fylkeskommune
Riksantikvaren
Stjørdal kommune
Stiklestadmuseene